

**PITUTUR SAJRONE KUMPULAN WACAN BOCAH HADHIAH PALING ENDAH
ANGGITANE ARDINI PANGASTUTI BN (TINTINGAN STRUKTURALISME GENETIK)**

Qurrotul A'yun

S-1 Pendidikan Bahasa dan Sastra daerah, FBS, Unesa dan qurrotulayun2@mhs.unesa.ac.id

Pembimbing

Prof. Dr. Hj. Darni, M.Hum.

Dosen Pendidikan Bahasa dan Sastra Daerah, FBS, Unesa

ABSTRAK

Kumpulan wacan bocah anggitane Ardini Pangastuti Bn ora mung imajinasi saka pangripta nanging uga kaprabawan saka kahanan kang ana ing sakiwa tengene pangripta. Bab kang narik kawigaten panliten saka kumpulan wacan bocah *HPE* yaiku pitutur. Prakara kasebut cocog yen ditintingi kanthi tintingan strukturalisme genetik. Adhedhasar lelandhesan kasebut, underane panliten iki yaiku: (1) Kepriye pitutur sajrone kumpulan wacan bocah *HPE* anggitane Ardini Pangastuti Bn, (2) Kepriye pamawase pangripta ngenani pitutur sajrone kumpulan wacan bocah *HPE* anggitane Ardini Pangastuti Bn, (3) Kepriye pamawase bebrayan ngenani pitutur kanggo anak sajrone kasunyatan jaman saiki, (4) Kepriye pamawase jagad sajrone kumpulan wacan bocah *HPE* anggitane Ardini Pangastuti Bn. Adhedhasar underane panliten kasebut, sacara umum panliten iki nduweni manfaat kanggo pamulangan ing sekolahan khususnya SD, ora mung kanggo medhia pamulangan nanging uga kanggo awèh pitutur tumrap bocah.

Panliten iki kalebu wujud panliten dheskriptif kualitatif. Sumber panliten kang digunakake yaiku dhata primer kang arupa kumpulan wacan bocah kanthi irah-irahan *Hadhiah Paling Endah*, dene dhata sekunder yaiku wawancara lan sumber panunjang liyane kayata artikel, buku-buku literatur, lan panliten-panliten sadurunge. Tata cara sajrone nglumpukake dhata menggunakan metode studhi pustaka lan wawancara.

Asiling panliten yaiku: (1) pitutur sajrone kumpulan wacan bocah *Hadhiah Paling Endah* anggitane Ardini Pangastuti Bn, yaiku tresna asih, tawakkal, prasaja, guyub rukun, taberi, lan jujur. (2) pamawase pangripta ngenani pitutur sajrone kumpulan wacan bocah *HPE* anggitane Ardini Pangastuti Bn, minangka pengalaman uripe ing lingkungan sosial lan kedadeyan-kedadeyan kang dialami dening Ardini Pangastuti dhewe wis kagambarake saka pakulinan wiwit cilik. Nilai kang bisa dadi patuladhan marang bocah yen karo kanca kudu padha ngerti, nguwatake lan menehi semangat. Semangat ora mung kanggo bab ngadhepi kahanan kasebut. Sajrone nindakake pakaryan, jejibahan utawa sekolahe tansah semangat (3) pamawase bebrayan ngenani pitutur kanggo anak sajrone kasunyatan jaman saiki, pancen penting banget pitutur kanggo anak. Sajrone ngecakake pitutur awit isih bocah kuwi minangka dhasar kanggo mujudake kapribaden bocah. Dhasaring sikap lan tumindak kanggo ngadhepi pangrembakane jagad teknologi kang saya ngrembaka. (4) pamawase jagad ngenani pitutur kaperang dadi papat yaiku nilai luhur kang sesambungan karo Gusti Kang Maha Asih, nilai luhur kang sesambungan karo diri pribadhi (indhidividhu), lan nilai luhur kang sesambungan karo manungsa liyane.

Tembung-tembung wigati: pitutur, wacan bocah, strukturalisme genetik

PURWAKA

Sejatine bocah kuwi isih lugu banget. Pamikire isih prasaja lan donyane uga. Pawongan kang paling cedhak lan nduweni pangaribawa yaiku wong tuwa. Wong tuwa tansah sengkut anggone momong, nuturi lan ndhidhik supaya dadi generasi bangsa kang mupangati kanggo kulawarga, bebrayan, bangsa lan agama. Kedadeyan bocah cilik saiki kang kerep nggunakake teknologi agawe pamikirane wong tuwa dadi owah. Saperangan wong tuwa rumangsa mongkok amarga anake ora keri jaman, bisa tanggap anggone nggunakake teknologi lan melok pangrembakane jaman. Jaman kang saya owah gingsir asile bocah saiki ora nduwe tata krama. Tata laku utama kang saya mungkret. Bocah diuja supaya bisa kajangkepi kabutuhane kabeh. Nanging sakabehane kuwi durung mesthi apik jalarane. Mula wong tuwa kudu tansah siyaga njaga tumindak sing becik kanggo bocah.

Bocah lan rumaja nduweni donya kang beda karo wong diwasa. Donyane yaiku donya imajinasi lan kebak kabungahan. Yen ngandharake ngenani sastra, prayogane dheweke diadhepake sajrone jinis sastra kang gathuk klawan umur pangrembakane psikologise. Miturut Darni (2014:01) sastra anak yaiku sawijine reriptan sastra khusus kang ditujokake kanggo bocah-bocah. Kayata menehi wacan bocah sing cocog kanggo bocah cilik. Carane wong tuwa ndhidhik anak lumantar amanat kang ana sajrone wacan bocah. Pitutur becik kang ana sajrone wacan bocah.

Miturut Aminuddin (sajrone Winarni, 2014:15) wacan bocah yaiku karya sastra kang ora digawe pada mbaka pada nanging digawe kanthi rancangan pada kanthi unsur panggonan, wektu, swasana, kedadeyan, alur prastawa, paraga adhedhasar tema crita tartamtu kang pikoleh kanthi imajinatif. Bocah nduweni pamikiran kang imajinatif. Samubarang kang dadi angen-angen, gegayuhan, lan pangimpene bisa dibayangake kanthi endah. Nanging bab kasebut isih

prasaja banget. Prasajaning carita nduweni daya pangaribawa lan dadi bab kang onjo saka wacan bocah.

Pamilihe objek wacan bocah *Hadhiah Paling Endah* anggitane Ardini Pangastuti Bn kang dadi objek panliten iki didhasari kang kapisan jalaran Ardini Pangastuti Bn minangka salah sawijine pangripta sastra Jawa Modern kang isih prodhuktif. Salah sawijine karyane yaiku *Hadhiah Paling Endah* (sabanjure dicekak HPE). Kaping pindho, sajrone wacan bocah kasebut ditemokake akeh pitutor becik tumrap bocah modern kang akeh nyekel hape tinimbang maca buku-buku. Kaping telu, wacan bocah iki nduweni wujud kreatif kang beda karo pengarang liyane. Wujud wacan bocah iki uga wis arupa kumpulan cerita cekak. HPE nduweni maksud yen sapada-pada kuwi padha awèh, tansah nduweni rasa peka utawa tanggap sasmita. HPE mujudake kumpulan crita-crita inspiratif sing cocog kanggo bocah-bocah. Rantaman carita sing diblebet jroning karya sastra kanthi nengeneke rasa asih, kamanungsan, kajujuran, tepa slira lan kemandhirian iki tanpa rinasa bakal mangaribawani bocah bisa negesi dhewe apa sing diwaca, jumbuh karo umure bocah. Nalika pangaribawan teknologi bisa rinasa marang sapa wae, bocah-bocah prelu wacan sing apik, sing bisa ngisi jiwa kanthi bab-bab kang positif. Kumpulan wacan bocah kanthi irah-irahan HPE iki mujudake salah sijine pilihan sing cocog kanggo panliten lan pangrembakane wacan basa Jawa tumrap bebrayan Jawa.

Sajrone wacan bocah HPE iki bakal diteliti ngenani pitutor kang kinandhut. Miturut Soetrisno (sajrone Damono, 2000:147) minangka panyengkuyung falsafah urip diperlokake lelandhesan sipat utawa watek sajrone bebrayan. Sipat utawa watek bebrayan Jawa kayata (1) Sipat cedhak maring Gusti, (2) Sipat kuwat marang pribadi bangsa, (3) Sipat nengeneke unsur jiwa pangrasa, (4) Sipat nengeneke unsur *immateriil*, (5) Sipat *artistik*, lan (6) Sipat prasaja. Tuladhane kaya ing cerkak kanthi irah-irahan HPE iki nyritakake Ani sing ora bisa ngrayakake ulang taune sing kaping 11, marga wektune bareng karo pengetan sewu dina swargi Eyang. Nanging tetep ana hadhiah kanggo Ani, lan Ani oleh milih dhewe hadhiahe mau. Ibu ngendika, "Kowe kena milih hadhiah sakarepmu sing koksenengi. Nanging yen ibu oleh menehi pamrayoga, tukua hadhiah sing bener-bener bisa gawe atimu seneng". Nalika ngetutake bapake karo nggawa hadhiah ulang taune, Ani papagan karo bocah sing digandheng dening ibune. Bocah mau nyawang barang sing digawa Ani, mripate katon banget yen kemecer. Ani dadi kelingan jaman dheweke isih saumur karo bocah cilik iku, kahanane wong tuwane isih durung kaya saiki, dadi ora tau ana hadhiah kanggo ulang taune. Ani mikir-mikir. Dheweke pancen seneng karo hadhiah sing wis dipilih kuwi, nanging bocah cilik iku sajake luwih mbutuhake hadhiah mau tinimbang dheweke.

Ardini Pangastuti Bn lair ing Tulungagung, sasi November 1960. Kajaba nulis cerkak, geguritan, lan novel, uga seneng nulis dongeng lan wacan bocah kanthi basa Jawa lan basa Indonesia. Tulisane kang arupa dongeng lan wacan bocah jroning basa Jawa ing antarane kapacak ing majalah *Jaya Baya* lan *Djaka*

Lodang. Sing basa Indonesia nate dipacak ing majalah *Mentari* lan *Ceria*. Karyane arupa wacan bocah sing wis kababar yaiku: *Gera Bukit Batu Tameng*, *Melacak Jejak-Jejak Tua*, lan *Pijar-Pijar Harapan*.

Panliten kanthi wose rembug kumpulan cerkak ing wacan bocah HPE kawedhar nggunakake tintingan strukturalisme genetik. Tintingan strukturalisme genetik digunakake kanggo njlentrehake unsur intrinsik mligine, tema, paraga, alur, lan latar sajrone dongeng kang gegayutan karo pitutor sajrone karya. Ana 21 judhul crita wacan bocah sing kaaturake ing kono, sing mujudake crita-crita pilihan saka tulisan-tulisan sing tau kapacak ing majalah *Djaka Lodang* antarane taun 2009-2013. Tulisan-tulisan kasebut ana sing kanthi jeneng singlon Isana, Ambarwati, Astuti, lan Eva Rahmati. Kumpulan crita iki kalebu wacan bocah arupa crita cekak kang isine crita-crita entheng sing cocog kanggo wacan bocah umur-umuran SD lan SMP. Panliti menehi wewatese panliten pitutor amarga adhedhasar selikur crita pinilih ngemot pitutor kang becik. Senajan entheng, nanging akeh patuladhan-patuladhan ngenani laku utama, paseduluran, semangat juang, lan liya-liyane, sing migunani tumrap bocah-bocah, sing bisa nyengkuyung kanggo pendhidhikan karakter.

Adhedhasar pamurwaning panliten ngenani cerbung HPE anggitane Ardini Pangastuti Bn, mula tinemu underane panliten kang bakal ditintangi, yaiku: (1) Kepriye pitutor sajrone kumpulan wacan bocah HPE anggitane Ardini Pangastuti Bn, (2) Kepriye pamawase pangripta ngenani pitutor sajrone kumpulan wacan bocah HPE anggitane Ardini Pangastuti Bn, (3) Kepriye pamawase bebrayan ngenani pitutor kanggo anak sajrone kasunyatan jaman saiki, lan (4) Kepriye pamawase jagad sajrone kumpulan wacan bocah HPE anggitane Ardini Pangastuti Bn.

Anane underan panliten kasebut mula kang dadi tujuan panliten sajrone HPE anggitane Ardini Pangastuti Bn iki, yaiku (1) Njlentrehake pitutor sajrone kumpulan wacan bocah HPE, (2) Njlentrehake pamawase pangripta ngenani pitutor sajrone kumpulan wacan bocah HPE, (3) Njlentrehake pamawase bebrayan ngenani pitutor kanggo anak sajrone kasunyatan jaman saiki, lan (4) Njlentrehake pamawase jagad sajrone kumpulan wacan bocah HPE

Supaya ora nuwuhake persepsi kang beda, mula panliten iki menehi panjlentrehe tetembungan kaya mangkene.

- 1) Pitutor nduweni teges awèh piwulang kabecikan, awèh pepeling sarta pamrayoga supaya ora nindakake kang ora pantes (Sudaryanto dkk, 1991:829).
- 2) Miturut Riris K. Toha Sarumpaet (2010:3) sastra anak yaiku karya kang khas (dunia) anak, diwaca anak, sarta adhedhasar dibimbing wong diwasa. Sastra anak yaiku karya sastra (guritan, prosa, drama) kang isine ngenani anak-anak utawa bocah-bocah, cundhuk panguripan, kabagyan, sipat-sipat, lan pangrembakane anak-anak.
- 3) Miturut Ratna (2011:127) strukturalisme genetik ngandharake asal-usul struktur sastra, kanthi nengeneke konsep homologi, kelas sosial, subjek

transindividual, lan pamawase jagad. Dene miturut Goldman (sajrone Faruk, 2015:12-16) strukturalisme genetik yaiku salah sawijine tintingan kang ngrembug babagan unsur intrinsik banjur digayutake karo kasunyatan sajrone bebrayan kang nduweni konsep-konsep tartamtu kayata pamawase bebrayan, subjek golongan, lan pamawasing jagad.

METODHE PANLITEN

Panliten ngenani pitutor sajrone kumpulan wacan bocah HPE anggitane Ardini Pangastuti Bn iki mujudake panliten *deskriptif kualitatif*. Dheskriptif tegese ndhudhah dhata kang awujud tembung-tembung utawa gamabaran, dudu wujud angka (Endraswara, 2008:3).

Sumber dhata mujudake asal usule pikolehe dhata. Ratna (2013:47) ngandharake sajrone ilmu sastra sumber dhatane yaiku karya, naskah, dhata panlitene minangka dhata formal kang arupa tembung, ukara lan wacana. Sumber dhata sajrone panliten iki nggunakake rong jinis dhata, yaiku dhata primer lan dhata sekunder.

Sumber dhata primer yaiku sumber dhata kang langsung menahi dhata tumrap panliten, dene sumber dhata sekunder yaiku sumber kang ora langsung menahi dhata marang panliti. Sumber dhata ing panliten iki arupa kumpulan wacan bocah arupa cerkak kanthi irah-irahan HPE anggitane Ardini Pangastuti Bn. Kumpulan wacan bocah kasebut mujudake dhata primer. Dene dhata sekunder sajrone panliten iki yaiku wawancara lan sumber panjunjang liyane. Ana buku-buku literatur kang digunakake kanggo lelandhesan analisis, artikel lan panliten-panliten kang wisa ana sadurunge.

Ratna (2013:47) ngandharake yen sajrone panliten sastra dhata formale iku awujud tembung, ukara, uga wacana. Dhata sing digunakake sajrone panliten iki arupa tetembungan, ukara, wacana, solah bawane paraga kang ana ing kumpulan cerkak wacan bocah HPE. Kabeh wujud tembung, frasa, lan ukara-ukara didadekake sawijining bukti kanggo ndhudhah pitutor kang kinandhut sajrone wacan bocah kasebut, sabanjure bakal digayutake karo underane panliten liyane yaiku ngenani pamawase Ardini Pangastuti Bn nalika ngripta wacan bocah HPE, pamawase bebrayan ngennai wacan bocah sajrone kasunyatan sosial, kanggo nggoleki pamawase jagad sajrone HPE.

Tata cara nglumpukake dhata yaiku upaya sadhar kang dintindakake kanthi sistematis saengga pangumpule dhata ditindakake kanthi urut supaya nggampangake panliti sajrone ngolah sumber dhata (Arikunto, 2010:265). Panglumpuke dhata sajrone panliten iki kanthi migunakake teknik studi pustaka lan wawancara. Teknik studi pustaka minangka teknik pangumpulane dhata kang kajupuk saka pirang-pirang sumber kang uga gegayutan karo isining panliten. Panliten iki nggunakake sumber pustaka arupa kumpulan cerkak, buku-buku, lan katrangan saka internet kang ana gegayutane karo underane panliten. Banjur nggunakake teknik wawancara kanthi nggolek katrangan saka sumber liya kang cundhuk marang pamawase pangripta.

Adhedhasar andharan kasebut tata cara nglumpukake dhata kanthi metodhe studhi pustaka sajrone panliten iki yaiku:

- 1) Kumpulan wacan bocah HPE minangka objek panliten diwaca bola-bali, supaya bisa mangerteni isine kumpulan wacan bocah kasebut.
- 2) Teknik inventarisasi dhata, teknik iki kanthi cara ngumpulake sumber-sumber kapustakan kang relevan karo ancasing panliten. Wujud sumber dhata sajrone panliten iki arupa tembung-tembung, ukara-ukara utawa paragraf kang gegayutan karo underane panliten.
- 3) Teknik klasifikasi dhata, teknik kanthi cara nggolongake dhata kang wis dikumpulake kang gegayutan karo pitutor sing ana ing kumpulan cerkak wacan bocah HPE. Dhata sing ora laras karo underane panliten ora digunakake.

Teknik wawancara sajrone panliten iki yaiku wawancara kanthi cara ora terstruktur. Kapisan panliti nembungi nomere pangripta, Ardini Pangastuti Bn sing isih aktif. Saperangan informasi wis kecekel. Nanging luwih sopan bisa sowan banjur wawancara langsung. Dina Selasa, 27 Maret 2018 wawancara kalaksanakake ing Bantul, Yogyakarta. Kapisan wawancara pangripta, banjur panliti awèh pitakonan kang wis disusun sadurunge lan pangripta mangsuli. Sawise rinasa cukup, panliti nggolek katrangan liyane saka asil wawancara marang garwane Ardini kanthi asma Banuarli Ambadi lan saperangan tangga desa minangka bebrayan Jawa kang mangaribawane reriptan kasebut.

Azwar (2004:34) ngandharake instrumen panliten yaiku piranti sing digunakake panliti supaya antuk informasi sing akurat lan bisa dipercaya. Instrumen sing digunakake sajrone panliten iki yaiku panliti minangka instrumen utama amarga saliyané nduweni peran minangka panliti, dheweke uga nduweni peran minangka pangumpule dhata saka kumpulan wacan bocah HPE anggitane Ardini Pangastuti Bn. Dene instrumen panyengkuyung ing panliten iki awujud piranti kang bisa nyengkuyung anggone panliti nglumpukake dhata. Piranti kuwi awujud: (1) buku, buku kang digunakake yaiku buku referensi kang gegayutan karo panliten lan buku tulis, (2) pulpen piranti kanggo nulis dhata lan bab-bab kang wigati kang gegayutan karo panliten, (3) laptop piranti kanggo proses ngetik dhata lan ngedhit asile panliten. Nalika panliti nindakake wawancara saperangan pirantine awujud: (1) *handphone* kanggo ngrekam nalika wawancara karo narasumber, (2) buku cathetan kang isine pitakonan kanggo pathokane wawancara, (3) pulen kanggo nyathet bab-bab wigati nalika nindakake panliten, lan (4) buku kumpulan wacan bocah HPE minangka objek panliten.

Panliten iki anggone nganalisis dhata nggunakake metodhe analisis dheskriptif. Methodhe analisis dheskriptif yaiku nliti bab pangriptane lan lingkungan sosiale pangripta. Sajrone nindakake panliten, panliti nggunakake cara kanggo nemokake kanthi dhata kang wis diasilake dening wong liya. Miturut Endraswara (2013:167) prosedhur panliten analisis karya sastra kudu trep karo syarat-syarat sing digunakake, yaiku

teks sastra prelu diproses kanthi sistematis, migunakake teori kang wis disusun sadurunge, teks sastra kasebut digoleki bageyan-bageyan analisis lan diklompokake kanthi trep karo punjere teori, proses analisis kudu bisa menehi sumbangan lan pangerten marang teori. Proses analisis adhedhasar dheskriptif analisis dintindakake kanthi metodhe kualitatif. Tata cara analisis dhata sajrone panliten iki yaiku:

- 1) Maca bola-bali lan kanthi tliti kanggo nemokake dhata panliten yaiku arupa tembung, frasa, lan ukara banjur ditengeri lan dicathethi.
- 2) Nglumpukake dhata kang wis dicathethi.
- 3) Nintingi dhata gegayutane karo pitutor sajrone kumpulan wacan bocah *HPE* anggitane Ardini Pangastuti Bn.
- 4) Nggayutake gegambaran pitutor sajrone kumpulan wacan bocah *HPE* karo pamawase Ardini Pangastuti Bn. lan pamawase bebrayan agung kanggo nggoleki pamawase jagad sajrone kumpulan wacan bocah kasebut.
- 5) Nggawe laporan draf skripsi asile panliten saka nganalisis kumpulan wacan bocah lan wawancara.
- 6) Nggawe dudutan lan pamrayoga.

ANDHARAN PANLITEN

Pitutor sajrone Kumpulan Wacan Bocah HPE

Miturut Darni (2015:346) ana rolas nilai-nilai kapriyayan sajrone mangun moral bangsa, yaiku: (1) nduweni tindak tanduk kang alus lan santun, (2) nduweni sipat tulung tinulung, (3) bisa njaga kasucene dhiri lan njaga jeneng apik, (4) bisa ngormati tamu, (5) tansah aneng kaprasajan, (6) tansah legawaning ati, (7) nduweni tanggung jawab, (8) bisa sabar, (9) tansah tawakal, (10) bisa nutupi kakurangan, (11) nduweni sipat gedhe ati, lan (12) bisa nuduhake kaprihaten. Nilai-nilai kasebut kerep kalalekake dening bebrayan jaman saiki. Anane kahanan kang saya mungkret morale kawawas saka mungkrete kasadharan yen nduwe budaya asline, kayata budaya Jawa. Kamangka budaya Jawa kuwi dadi tetenger bangsa kang nduweni budi luhur.

Saben nilai kapriyayan kasebut nduweni pesen utawa pitutor marang bocah kang isih mbutuhake tuntunan patrap becik. Supaya sajrone nindakake panguripan sing agung tansah bisa ngendhalekake rasa pangrasane. Bocah kang isih lugu kudu dituturi lan diwulang bab kabecikan. Awit saka olah rasa, olah wicara, lan olah raga. Gegambarane pitutor sing isih nduweni sesambungan karo nilai-nilai kapriyayan sajrone kumpulan wacan bocah *HPE* iki kaperang dadi enem yaiku: (1) tresna asih, (2) prasaja, (3), tawakal, (4) guyub rukun, (5) taberi, lan (6) jujur.

1. Tresna Asih

Tresna asih yaiku rasa asih utawa mulunging ati marang liyan alandhesan karep gawe senenging liyan (Poerwadarminta, 1939:1037). Saben manungsa nduweni rasa tresna asih. Rasa kasebut bisa tuwuh marang manungsa liya, tetanduran, lan uga kewan. Kahanan kepriye wae kang dumadi, manungsa kepengin ditresnani lan nresnani marang liyan. Awit

lair ing donya nganti tumekaning pati. Tegese dudu mung tresna utawa asmara antarane pawongan lanang lan wadon wae. Ananging luwih asipat universal. Saengga bab iki bisa dialami kanca raket, dulur, kulawarga, lan liya-liyane. Kajaba kudu ditengenake yaiku sajrone tresna asih kang tulusing manah terusing batin tansah nduweni sipat kang eklas, pangerten, lila berkorban lan luwih akeh menehi tinimbang nrima. Kapentingan pribadi nomer loro, banjur nomer siji menehi kabagyan marang liyan kang kinasih lan tinresna. Saliyane kuwi tresna asih bisa katuduhake antarane wong sing sugih marang wong mlarat, lan sapanunggalane.

Sejatine wujud tresna asih sajrone kumpulan wacan bocah isih akeh. Nanging winates ana ing wacan bocah kasebut amarga wujud tresna asih kang luwih onjo. Salah sijine paraga kang nduweni sikap tresna asih yaiku Wulan lan sedulur-dulure. Wulan ditresnani marang sedulur-dulure kaya gegambaran kang kawawas sajrone pethikan ing ngisor iki.

Om Kukuh, adhine Ibu sing ragil, sing nyambut gawe ing Surabaya wis njanjeni bakal nukokake sepatu balet lan tas. Tante Novi arep nukokake klambi renang. Om Nur lan Tante Endah uga janji arep menehi hadhiah mirunggan mengko yen Wulan wis tekan desa. (WOSC, 2017:86-87)

Maneka werna wewayangan tuwuh ing pangangen-angene Wulan. Oleh sangu, sepatu balet anyar sing bisa dinggo nalika balet. Tas anyar bisa uga digawe solan-salin karo tas liyane. Bacute klambi renang uga bisa dinggo nalika renang lan hadhiah mirunggan liyane. Pancene om lan tante saka kulawarga Ibune padha gemati marang Wulan. Jalaran ora saben liburan bisa ketemu, nanging om lan tantene tresna asih marang Wulan bisa nyangoni lan nukokake barang kang dianti-anti. Om Kukuh yaiku adhi Ibune sing ragil. Dheweke nyambut gawe ing Surabaya. Mesthine yen om sing isih legan tresna banget marang ponakane. Paraga Om Kukuh iki minangka paraga kang nduweni patrap kang becik, tresna asih lan seneng aweh kabagyan marang dulure. Tumindak kang katindakake dening om lan tantene bisa dadi patuladhan. Jalaran dulur-dulur padha kumpul banjur ponakan-ponakan sing isih cilik bakal ngenteni sangu lan awehan hadhiah nalika riyaya. Om lan tantene mesthine wis nyiapi sangu lan hadhiahe.

2. Prasaja

Miturut Darni (2014:351) prasaja nduweni teges ora ngluwih-luwihake. Kaprasajan kalebu nilai sing bisa digunakake minangka salah sawijine karakter bangsa kang bisa dirembakakake awit cilik. Prasaja kuwi bisa dicakakake awit isih bocah. Ana ing kulawarga, bebrayan lan sekolahan. Bocah bisa sinau bab prasaja marang wong tuwane, gurune lan kanca-kancane. Prasaja kuwi bisa ateges apa anane kaya kang ana sajrone kasunyatan. Patrap prasaja katuduhake sajrone wacan bocah *Tekade Samad* lan *Kadho Kanggo Imah*. Paraga kapisan kang nduweni patrap prasaja yaiku Imah sajrone wacan bocah *Tekade Samad*. Paraga kang ana

yaiku Samad lan Ibune. Andharan kasebut kawawas sajrone pethikan ing ngisor iki.

Lawuhe mung karo gereh teri lan tempe sairis, ditambah sambel bawang sing ora mambu lenga. Najan mung prasaja, nanging kanggone Samad kuwi wis nikmat tan kinira. Ibune mung buruh ngumbahi lan setrika, ora bisa yen kudu nyedhiyakake panganan sing sehat lan bergizi kaya sing disinaoni ing buku IPA kanggo kelas lima. . (TS, 2017:74)

Pethikan kasebut nuduhake yen paraga Samad pancen prasaja banget. Prasajane Samad kuwi lumantar apa kang ditindakake. Dheweke mangan apa anane sing disedyakake dening Ibune. Senadyan lawuh mung gereh teri lan tempe sairis, yen wis luwe bakale ya kepangan. Samad uga ora njaluk lawuh sing rena-rendha marang Ibune. Dheweke ora rewel yen prakara mangan. Kaprasajane kulawarga Samad kadheleng saka pakaryane Ibune Samad mung buruh ngumbahi lan setrika. Pakaryan kang sedherhana banget. Ibune uga ora isin marang apa kang ditindakake, malah prasaja kuwi bisa nikelake martabate minangka wanita Jawa.

Kaprasajan sajrone panguripan kuwi pancen wigati. Jalaran panguripan kuwi ora mesthi mulya ana ing ndhuwur. Mulane sajrone nindakake pakaryan sekabehe kudu linambaran ati kang prasaja, legawa lan eklas. Prasaja kuwi ora mung winates kahanane sing apa anane. Nanging, ati kang nrima sekabehe apa kang wis tinakdir dening Gusti. Minangka manungsa mung saderna nglakoni dadi prasaja saka kahanan lan ati.

3. Tawakkal

Miturut Darni (2014:355) tawakkal nduweni teges pasrah diri marang titahing Gusti Allah, percaya tumemen marang Gustine. Tawakkal kalebu salah sijine karakter kang katuduhake lumantar nilai kariyayan sajrone kumpulan wacan bocah *Hadhiah Paling Endah*. Tawakkal katuduhake sajrone wacan bocah *Ora Ngiri* lan *Tekade Samad*. Patrap tawakkal kang kapisan katuduhake dening paraga Zahra sajrone wacan bocah *Ora Ngiri*. Andharan kasebut bakal kaandharake sajrone pethikan ing ngisor iki.

Bengi kuwi sadurunge turu Zahra ora lali ndedonga marang Gusti Allah muga-muga ing dina riyaya mengko bisa ketemu karo Mbak Aan sing dikangeni. Jare guru ngajine, malem riyaya mujudake wengi sing suci. Yen nduwe panyuwunan, sauger tumemen lan dikantheni ati sing tulus, panyuwunane bakal dikabulake dening Gusti Allah Kang Wicaksana. (OR, 2017:47)

Pethikan kasebut nuduhake yen paraga Zahra pancen tansah ngupayakake lan masrahake marang Gustine dene dheweke bisa ketemu karo Mbak Aan. Zahra kalebu paraga sing tumemen anggane ndedonga. Amarga wing rong taun ora ketemu karo Mbak Aan. Zahra kangen banget bisa dolanan maneh cah loro kaya biyen. Dolanan pasaran, masak-masakan, ndandani bonekah, lan ngoyak kupu. Kajaba ngupayakake supaya bisa ketemu, dheweke uga ngupaya umantar donga. Dheweke yakin bisa ketemu. Mulane ing malem riyaya

yaiku wektu paling becik kanggo ndedonga supaya kasembadan apa kang dikangeni kasebut.

4. Guyub Rukun

Guyub rukun yaiku padha nglumpuk lan ora pasulayan. (Poerwadarminta, 1939:902). Rukun ateges ana ing kahanan kang salaras, tenang lan tentrem, “tanpa paperangan utawa tukaran, lan nyawiji ateges padha mbiyantu (Mulder 1973 sajrone Suseno, Franz Magnis). Kahanan rukun ateges kabeh wong kang ana ing kahanan damai karo liyan, seneng guyup rukun, padha nriman. Rukun yaiku kahanan kang idheal kang dikarepake bisa ditengenake sajrone interaksi sosial, kulawarga, rukun tangga, lan desa. Tembung rukun uga nuduhake tata cara tumindak. Tumindak rukun ateges ngilangake pratandha nyungkani sajrone bebrayan utawa antarane pribadhi saengga sesambungan sosial tetep katon salaras lan apik-apik wae. Rukun uga sinebut upayane kabeh manungsa kang ditindakake terus-terusan kanthi tenang kanggo ngilangake unsur-unsur kang bisa wae nuwuhake bramantya.

“Sesuk, bakda sholat ashar bocah-bocah padha nglumpuk ing cangkruk. Ana sing nggawa kenthongan saka pring, ana sing nggawa tambir, tutup panci, blek tilas wadhah roti, lan liya-liyane. (SS, 2017:61)

Pethikan kasebut ngandharake yen sajrone crita *Saur..Saur..* kang dicekak SS ana bocah-bocah sing arep nggugahi wong kanggo saur. Bocah-bocah sing cacah ora kurang saka sepuluh pancen padha semangat anggane nggugahi warga. Piranti kang dienggo kanggo nggugahi yaiku ana kenthongan saka pring, ana sing nggawa tambir, tutup panci, blek tilas wadhah roti, lan liya-liyane. Kaya kang kawawas saka pethikan ing ndhuwur, bebarengan lan guyup rukun tansah ana ing kono. Bocah-bocah bebarengan nggugahi para warga. Piranti kuwi mau dithuthuk nganggo wirama sing kepenak dirungokake. Dadi sing nabuh yaiku bocah-bocah seneng, lan sing ngrungokake uga seneng. Kajaba kuwi nalika saur uga njalari bebarengan tansah rukun klawan kulawargane.

Sateme kahanan guyup rukun kuwi ora mung winates bareng-bareng wae. Nanging anggane nindakake sawijine pakaryan tansah linambaran ati sing ngarepake karukunan karo wong liya. Kaya kang wis diandharake ing pethikan ndhuwur, rukun uga bisa kababar. Kayata nalika bebarengan, tansah reruntungan rukun lan tepa selira marang liyan bisa dadi lelandhesane sajrone kekancan. Ora ana bab kang ditutup-tutupi utawa disingitake saka kancane. Rukun lan bisa aweh wigati lan digatekake. Saliyane kuwi, rukun sajrone pethikan kasebut bisa negesi yen bocah-bocah kuwi kompak.

5. Taberi

Taberi yaiku patrap sing sregep, kanthi mepeng lan tlaten anggane nyambut gawe (Poerwadarminta, 1939:973). Taberi iku nuwuhake kabegjan, wateke arang lara, rejekine tutut, akeh kang bisa kacukupan, uripe sugih saka pitulunging Gusti. Pagaweyan kang abot bisa krasa entheng amarga nindakake kanthi taberi.

Tlaten nindakake sithik mbaka sithik bakal kasil rampung kanthi apik. Awit yen ditlateni kalawan sabaring ati, suwe-suwe saya entheng lan kasil panen. Pakaryan kang katon abot yen ora gage dirampungake malah dadi saya abot. Luwih-luwih bisa numpuk lan ora kecekel. Kosok baline patrap taberi yaiku kesed. Wong kesed marang pagawean iku kaya upamane manuk lagi netes, uripe kalawan diloloh. Pawongan sing kaya mangkono nduweni pakulinan ngenteni tanpa ana upaya miwiti. Upama ngerti lan weruh tumindak apa kang kudu ditindakake prayogane gage ditindakake tanpa ngenteni prentah. Menawa antuk prentah ajaa sesambat kakehan gawe utawa sugih pagawean. Satemene mung saukure wae, sisane pagawean ditindakake sawise mari kesel, utawa seje dina. Patrap Taberi katuduhake sajrone wacan bocah *Warisan Kang Murakabi*. Andharan kasebut bakal kawawas sajrone pethikan ing ngisor iki.

Mung Kamdi sing isih tlaten ngurusi ingon-ingone. Ing sela-selane ngurusi bebek lan pitike, dheweke isih kober nggarap pekarangan omah, ditanduri maneka werna sayuran, wiwit lombok, tomat, kacang panjang, nganti tekan bayem. Kamdi uga ora perlu repot ngedol asil tandurane menyang pasar. Saben rong dina sepisan ana bakul kang mara menyang omahe saperlu nuku endhog lan mesisan nuku asil saka pekarangane. (WKM, 2017:82)

Pethikan ing ndhuwur ngandharake yen upaya paraga Kamdi kanggo nerusake usahane Bapake nemu kasil. Paraga Kamdi yaiku anak saka Pak Kumari wong sing paling sugih ing Desa Kalangwukir. Sisihane wis ndhisiki kondur ing alam kelanggengan 15 taun kepungkur, ninggalake anak telu sing isih cilik-cilik, yaiku Kamal, Kadir, lan Kamdi. Sawise Pak Kumari uga ora na, warisan langsung didum. Kamal minangka anak mbarep oleh warisan sawah karo sapi, Kadir kabagiyen tegal karo wedhus, dene Kamdi kumanan tanah pekarangan karo bebek lan pitik. Perkara omah, bocah telu sepakat arep manggoni bebarengan. Sawise ora ana wong tuwa, sedulur telu kuwi padha golek urip dhewe-dhewe. Omah sasate mung kanggo ampiran. Sedulur telu beda patrape. Kamal lan Kadir marga kulina urip boros lan seneng ngabotohan, dhuwit pepayon saka dodolan rajakaya mau ora nganti setaun wis entek. Beda kalawan Kamdi. Dheweke pethel anggone nyamut gawe ngurusi ingon-ingonane. Awit ngurusi bebek lan pitike, isih kober ngurusi pekarangane. Pagaweyan kang akeh dicandhak dhewe tanpa ngresula.

6. Jujur

Jujur yaiku pener, lempeng, ora gawe-gawe, sabener, blaka tumrap pikiran, tembung, rasa, pengalaman, lan sapanunggalane (Poerwadarminta, 1939:365). Patrap jujur kuwi wigati banget sajrone panguripan. Jujur iku uga mustikaning laku. Wong jujur iku wani nguntabake apa kang dirasa lan dilakoni kanthi bener. Jero pribadine nduweni nilai rohani sing bisa nuduhake kabeneran. Patrap jujur kudu dicakake awit isih cilik. Pakulinan kang kudu ditengenake dening

wong tuwa tumrap anake. Cara paling apik kanggo nglatih kajujurane anak yaiku kanthi menehi tuladha awit saka diri wong tuwane dhewe.

“Ibu ora duka yen aku crita? Alfin nyawang ibune. Ibu gedheg.

Alfin banjur nyritakake kedadayan ing sekolahan mau esuk nalika jam ngaso sepisanan.

“Aku isin je, Bu. arep kandha yen dhuwitku kurang. Mula kepeksa aku ngapusi,” kandhane ing pungkasan crita. (SJ, 2017:71)

Pethikan kasebut nuduhake yen Alfin wedi yen Ibune duka marang apa sing wis ditindakake ing sekolahan. Pakulinane Alfin nyritakake kedadayan sing ana ing sekolahan. Bab kasebut mujudake karakteran antarane Ibu lan Alfin. Nanging bareng dheweke arep crita kuwi rumangsa mangu-mangu. Amarga kedadayan kang arep dicritakake kuwi kaluputane Alfin. Dheweke uga rumangsa isin marang bab kasebut lan wedi yen didukani. Banjur Ibune ndhedhes wae amrih Alfin nerusake critane kasebut. Pungkasan Alfin blaka marang Ibune yen dheweke wis ngapusi mbok Bon ngenani dhuwit sing dibayarake kurang. Satemene Ibu ora duka, nanging ngelingake marang anake yen ngapusi kuwi tumindak kang ora becik. Ngapusi kuwi ora kena ditindakake. Ibune ngutus Alfin kudu wani blaka yen dhuwite kurang. Kudu kandha terus terang wae, yogene kakurangane dhuwit bisa dibayarake ing liya dina.

Pamawase Pangripta ngenani Pitutor sajrone Kumpulan Wacan Bocah HPE

Tintingan strukturalisme genetik uga ngrembug proses lan lingkungan sosial dumadine kumpulan wacan bocah. Dumadine kumpulan wacan bocah iki ora bisa uwal saka lingkungan karya sastra kasebut diripta. Pamawase pangripta ngenani pitutor sajrone kumpulan wacan bocah HPE diperbawani dening lingkungan sosiale panggonan dumadine karya sastra kasebut uga lingkungan sosiale pangriptane. Kajaba iku uga keprabawan saka pengalaman pribadine pangripta. Ardini Pangastuti Bn minangka pangritane novel HPE nduweni pamawas ngenani wacan bocah sing kawawas sajrone pethikan wawancara ing ngisor iki.

Miturut kula, lumantar ndongeng utawa maca wacan bocah bisa menehi tuladha lan piwulang kang becik. Cara dongeng kasebut cara kang lembut lan luwih bisa ditrima. Sejatine anak utawa bocah nduweni imajinasi sing liar. Umur 1-10 taun yaiku umur sing gampang dileboni doktrin. Kuwi gampang banget. Dadi eman-eman banget yen umur bocah semono dinjarne tanpa guna. Mula, nilai-nilai pendhidhikan karakter bisa dikandhakake lumantar dongeng. (Ardini Pangastuti Bn, 27 Maret 2018).

Pethikan wawancara kasebut ngandharake menawa maca wacan bocah utawa ngrungokake dongeng bisa menehi patuladhan utawa piwulang becik. Bocah isih cilik minangka dadi punjere crita. Jalaran bocah isih winates anggone mikir, kawruh lan pengalamane durung amba. Imajinasi lan pangrasane

isih ciyut senadyan miturut wong diwasa bab kang ora masuk akal. Bungkuse crita bisa nggawa pamikire bocah padha positip kayata nyritakake bocah males, kucing nakal, crita bocah seneng mbiyantu simbok, lan sapanunggalane. Crita kang cocog kanggo bocah umur 1-10 taun bisa sinambung ngenani bab panguripan kang isih prasaja. Cara nyritakake tumrap bocah uga kanthi alus mula bisa katampa dening bocah. Saliyane bisa katampa kanthi bener, bocah bisa ngetrapake piwulang kang bisa ditindakake.

Miturut Ardini Pangastuti Bn (27 Maret 2018) sajrone wacan bocah kanthi irah-irahan *APAP* menehi nilai kang bisa dadi patuladhan marang bocah yen karo kanca kudu padha ngerti, nguwatake lan menehi semangat. Semangat ora mung kanggo bab ngadhepi kahanan kasebut. Sajrone nindakake pakaryan, jejibahan utawa sekolahe tansah semangat. Jalaran awit saka semangat kang gedhe bisa nuwuhake kabagyan lan menehi pangribawa tumrap asile kang bakal pikoleh. Kajaba dipangaribawani dening kahanan sosial pangripta, kedadeyan-kedadeyan kang ana jaman saiki uga akeh bocah sing isih preduli marang katrampilan nulis lan maca wacan kang cocog karo umure. Adhedhasar kahanan kang ana kasebut ndadekake sumber pamikir Ardini kanggo ngripta wacan bocah kang kapacak ing sawenehe kalawarti kanthi akeh pituduh-pituduh becik kanggo bocah cilik.

Pamawase Bebrayan ngenani Pitutor kanggo Anak sajrone Kasunyatan Jaman Saiki

Pamawase bebrayan ngenani pitutor kanggo anak sajrone kasunyatan jaman saiki ditindakake kanthi cara wawancara langsung lan ora langsung. Wawancara langsung ditindakake kanthi cara nggolek informasi lumantar responden ngenani anak, dene wawancara ora langsung ditindakake kanthi cara njupuk pamawase bebrayan lumantar artikel, warta lan buku-buku. Pamawase bebrayan kasebut ngandharake ngenani pitutor kang kudu dicakake tumrap bocah cilik supaya tansah njaga lan waspada marang pangrembakane jaman saiki kang kagambarake ing kumpulan wacan bocah HPE. Amarga bocah cilik isih lugu banget, tata lakune sing kudu dituntun mula saparipolahe kuwi akeh banget bab kang njalari. Kayata lingkungan kulawarga, sanak kadang lan tangga teparo. Kajaba kuwi kanca sekolah lan kanca saben dinane. Kanca minangka pawongan sing paling cedhak nalika ngudi kawruh lan dolanan. Nanging kabeh kuwi, pawongan sing bisa ndhasari patrape bocah yaiku wong tuwa.

Pamawase saben pawongan ngenani nilai-nilai kang trep kanggo ndhidhik bocah kuwi beda-beda. Bebrayan jaman saiki, akeh sing isih umur sangisore 20 taun wis nduwe anak. Amarga kahanan sing meksa pawongan supaya rabi luwih dhisik. Senadyan ana kuwajiban sekolah 9 taun, bab kasebut ora berlaku kanggo wong *menengah ke bawah*. Mulane bab bebrayan kang arep dirembug iki ngenani wong tuwa sing wis nduwe anak. Saperangan wong tuwa menehi pitutor lumantar patuladhan kang wis dicakake saben dinane. Wong tuwa minangka pambentuk kapribadene anak. Kuncine dadi wong tuwa kuwi tansah bisa sabar

lan tumemen anggone menehi pitutor. Kajaba sabar, bisa nguntabake tresna asih marang anak ing wektu sing pas. Rasa pangsanane anak kuwi isih durung stabil. Beda kelawan wong diwasa. Anak isih mbutuhake pituduhe wong tuwa. Bapa lan ibune bisa tresna kanthi eklas tanpa mbedakake siji lan sijine. Amarga wong tuwa kudu dadi tuladha tumrap anak-anake. Supaya luwih cetha, alasan kasebut bakal kaandharake lumantar asile wawancara sing bisa kawawas sajrone pethikan ing ngisor iki.

Miturutku bocah saiki wis kenek era-digital. Jaman semakin canggih. Nanging bocah kurang sinau tata laku. Bocah saiki iku kurang tanggung jawab terhadap apa yang dilakukan. Upamane, kebiasaan sing kudune dilakukan awit isih cilik malah ora dikulinakne dening wong tuwane. Mbesuke bakal kangelan anggone ngecakake pakulinan kasebut. Hal-hal kecil sing paling sederhana wae, ngresiki kamar nalika tangi turu. Kanggone bocah sing ora kulina ya angel ngecakake. Nanging kanggone bocah sing sregep lan resikan, bakale ya dilakoni entheng. (Fajar Sungging, 27 Maret 2018)

Asile wawancara kasebut ngadharake yen narasumber sarujuk yen anak kuwi kudu dibekali patrap becik lumantar pakulinan sing dicakake dening wong tuwane. Adhedhasar panyawang ngenani kahanan bebrayan jaman saiki njlentrehake menawa wong tuwa durug patiya ngerti ngenani cikal bakale kapribaden anak. Ana wong tuwa sing repot ngurusi pakaryane, banjur ninggal anake ing omah. Nanging wong tuwa ora ngeculake dhewe neng omah. Kaya dene crita kanthi irah-irahan *Alina Dadi Juru Masak, Momong Adhik, Warisan kang Murakab*, lan *Resep Rahasiane Eyang* sajrone kumpulan wacan bocah *Hadhiah Paling Endah*. Wose carita-carita kasebut yaiku pitutor kanggo bocah sing mandhiri anggone nindakake pakaryan. Tanpa anane wong tuwa ora njalari bocah cuthel lan gumantung marang liyan. Amarga pakulinan kang wis dikulinakake awit cilik mulane nganti mbesuk gedhe uga wis gampang ngecakake.

Pamawase Jagad sajrone Kumpulan Wacan Bocah HPE Anggitane Ardini Pangastuti Bn

Pamawase jagad mujudake mental kolektif kang asipat implisit, tegese kabeh indhividhu sajrone kelas sosial ora bisa ngelingi, jalaran saben indhividhu sajrone bebrayan kuwi kapilah tumrap pirang-pirang klompok sosial, kayata klompok jabatan, klompok etnis, klompok ras utawa suku, klompok pendhidhikan, lan sapanunggalane (Faruk, 2013:162-163). Kumpulan wacan bocah HPE menehi gegambaran ngenani pitutor, mligine ngenani nilai-nilai sing kudu diduweni dening bocah lan kabecikan sing bisa dadi patuladhan yen sabanjure nuwuhake pamawas dhewe-dhewe saka bebrayan saengga ndadekake pamawase jagad.

Kumpulan wacan bocah HPE menehi gegambaran ngenani pitutor, mligine nilai-nilai kang kudu dicakakake dening wong tuwa lan bebrayan Jawa kang sabanjure nuwuhake pamawase pribadhi saka bebrayan saaengga ndadekake pamawase jagad. Mula pamawase

jagad kasebut nduweni konsep yen sajrone kumpulan wacan bocah HPE iki nduweni nilai-nilai luhur sing kudu ditrepake tumrap bocah saiki. Nilai luhur kang ana sajrone kumpulan wacan bocah kaperang dadi telu, yaiku (1) nilai luhur kang sesambungan karo Gusti kang Maha Asih, (2) nilai luhur kang sesambungan karo dhiri pribadhi (indhiividhu), (3) nilai luhur kang sesambungan karo manungsa liyane, lan (4) nilai luhur kang sesambungan karo lingkungan alam. Andharan perangan kasebut kababar kanthi jangkep ing ngisor iki.

1. Nilai Luhur kang Sesambungan karo Gusti Kang Maha Asih

Nilai luhur kang sesambungan karo Gusti kang Maha Asih mujudake babagan kang ora bisa dipeksa, amarga saben manungsa nduweni kapitayane dhewe-dhewe. Kapitayan manungsa marang Gustine bisa ndadekake manungsa bisa mbedakake tumindak kang becik lan tumindak kang ala. Sawise ngerti bedane tumindak iku mau, manungsa bisa nindakake tumindak becik lan ninggalake tumindak ala supaya uripe selaras karo norma agama. norma agama wigat tumrap urip manungsa amarga minangka rambu-rambu prilaku kita saben dina. Yen kita ngugemi norma agama urip kita bisa tentrem. Suwalike yen kita ora ngugemi norma agama, bisa ndadekake manah tansah was-was lan ora tentrem amarga mikirake tumindak kang ora manut tatanan agama. Mula sak kuwi, kita kudu ndhidhik bocah-bocah wiwit cilik supaya nindakake norma agama saengga bisa dadi dhasar anggone tumindak lan mikir ing wayah gedhe. Nilai luhur kasebut yaiku tansah sokur lan pasrah.

a. Tansah sokur

Tansah sokur tegese rumangsa begja banget mula ngucap matur nuwun marang kabegjan kang tumeka. Ora amung ngenani kabegjan, dene manungsa nemahi sangsara utawa pacoban kuwi kudu bisa ngucap sokur. Jalaran isih ana sing luwih adoh ing ngisor. Tegese isih anan sing luwih sara tinimbang awake dhewe. Sajrone lelakon urip pancen kaya rodha muter. Sok-sok ana ing ndhuwur, kadhang uga ana ing ngisor. Kahanan kang tinampa kudu dilakoni kanthi eklasing manah lan tansah ngucap sokur. Supaya apa kang ana saiki bisa dadi berkahing Gusti. Bisa wae apa kang diparingi Gusti bisa njunjung drajat kita. Dadi nilai kasebut kudu dicakake awit isih cilik.

Pendhidhikan karakter kanggo anak kang sinambungan klawan bab tansah sokur iki ora winates ana ing sekolahan. Yen ana ing omah bocah kudu dikulinakake bisa rumangsa sokur amarga wis diparingi sehat jasmani. Lumantar sehati badan bisa nindakake pakaryan kang disenengi. Bocah cilik rak ya senengane dolanan. Mlayu mrana mreng, dolanane ora mung siji loro. Saka nduwene dolanan akeh kuwi bocah diwulang supaya ora nukoni dolanan maneh. Amarga dolanane wis akeh. Pamikire bocah sing kepengin maneka warna kuwi aja kok dilarang langsung. Nanging minangka wong tuwa kudu bisa menehi pangerten dhisik kaya pethikan ing ngisor iki.

Vemale.com-Manusia tak lepas dari yang namanya masalah atau problem hidup. Ini merupakan ujian yang diberikan oleh Tuhan untuk melihat apakah umatNya benar-benar mampu untuk naik kelas menuju kehidupan yang lebih baik atau tidak. Seringkali orang akan banyak mengeluh jika memiliki masalah. Sebenarnya mengeluh ini tidak akan menyelesaikan masalah yang ada. Mengeluh hanya akan membuat Anda tidak mensyukuri hidup yang sangat indah ini.

Jarwane:

Vemale.com- Manungsa ora uwal saka jenenge prakara utawa problem urip. Iki kalebu ujian kang diparingi dening Gusti kanggo nyawang apa umate bener-bener bisa kanggo munggah kelas nuju panguripan kang luwig apik utawa ora. Kerep uga wong sing akeh ngresula yen nduweni prakara. Satemene ngresula mung bakal agawe kowe ora nyukuri urip kang endah banget.

Pethikan artikel ing ndhuwur mujudake rasa sokur kuwi wajib ditindakake dening manungsa kang kebak kanugrahaning Gusti. Panguripan kang satemene yaiku cara kang dipilih kanggo ngadhepi prakara-prakara ora dinuga. Amarga saka kuwi bisa katamtokake sepira kuwate. Yen disambungake klawan pitutur kanggo anak utawa bocah, trep banget yen ngerti rasa sokur iki. Bocah luwih bisa wicaksana anggone nglakoni panguripan. Dene bocah uga ngrasakake apa kang dadi prakara ing kulawargane, dheweke bisa luwih diwasa lan nentremake wong tuwane. Bocah kang isih aktif sithik akeh uga diwulang bab kaya mangkene.

b. Pasrah

Pasrah yaiku sumarah marang takdir utawa manut apa kang tinitahake dening Gusti. Sejatine manungsa kuwi masrahake apa kang wis diupayakake. Apa sing wis diusahakne kuwi dipasarahake marang Gusti. Bab iki uga wigati sajrone nindakake tinitah Gustikang wus sinedya. Upaya mbaka upaya wis katindakake kanthi tumemen banjur diserahake mring Gusti. Manungsa amung bisa nyiyapake bab-bab rerencening laku supaya tansah linampahan lancar lan sukses. Mligine ancane sing bisa kasil kanthi becik.

Kaya dene Pak Tony kalebu paraga kang nduweni semangat kang gedhe. Saliyane Pak Tony tansah tumemen anggone ngupaya lan ndedonga. Bab kasebut kaya kang kawaws saka pethikan, Pak Tony biyene uga rekasa, ngeterake gorengan njur dititipake ing warung-warung. Bapake Tedy iki ora isin lan mindher tumrap apa kang ditindakake sing penting pakaryan kuwi khalal. Pakaryan kang ora ngrugekake liyan. Sukses pawongan kuwi ora ana sing instan utawa dumadakan. Bapake Tedy tansah sabar lan tawakkal nglakoni lelakon urip sing awit rekasa dhisik. Kahanan sing saiki katon ana ora moro-moro teka. Nanging mesthi ana upaya kang tumemen lan sabar kang gedhe.

Panjenengane sengkut ngrewangi Simboke dhisik. Menawa pawongan kang sabar nglakoni kahanan kaya mangkono, bakal ngrasake asile kamulyan ing tembe mburi. Kajaba kuwi, kahanan sing prasaja kasebut menehi piwulang supaya tansah sabar nglakoni tanpa nduweni rasa kang mindher. Amarga

kahanan ing jaman saiki akeh pawongan sing ora bisa sabar lan malah *gengsi* marang liyan. Banjur nuruti kekarepan lan kapenginane tanpa nyawang kahanan awake dhewe. Sekabehe dalan nuju kasil kuwi akeh banget pepalange. Mula ing kono Bapake Tedy manehi tuladha kang becik, yaiku tansah masrahake apa kang wis diupayakake marang Gusti Allah.

2. Nilai Luhur kang Sesambungan karo Dhiri Pribadhi (Indhividhu)

Nilai luhur kang sesambungan karo dhiri pribadhi utawa indhividhu mujudake babagan kang ngajarake pitutor supaya manungsa nduweni tanggung jawab marang hdiri pribadhi lan apa kang wis ditindakake. Nilai luhur kasebut yaiku jujur lan sabar.

a. Jujur

Patrap jujur kuwi wigati banget sajrone panguripan. Jujur iku uga mustikaning laku. Wong jujur iku wani nguntabake apa kang dirasa lan dilakoni kanthi bener. Jero pribadine nduweni nilai rohani sing bisa nuduhake kabeneran. Patrap jujur kudu dicakake awit isih cilik. Pakulinan kang kudu ditengenake dening wong tuwa tumrap anake. Cara paling apik kanggo nglatih kajujurane anak yaiku kanthi menahi tuladha awit saka diri wong tuwane dhewe. Aja nganti ngarepake anake nduweni patrap jujur yen sawayah-wayah wong tuwa nuduhake ora jujur marang anake. Amarga bab kasebut sinambungan kalawan watak kang dituwuhake ing tembe mburi. Jaman saiki akeh generasi sing rumangsa kelangan jati dirine, rasa kapercayan diri pribadine. Kayata nalika ujian isih akeh bocah sing nurun utawa ngerpek.

Crita kang ngandhut pitutor jujur sajrone kumpulan wacan bocah kanthi irah-irahan *Sinau Jujur*. Crita kasebut bisa menahi piwulang ngenani jujur kuwi bakale mujur. Jalaran sapa sing jujur bakale mujur. Jaman saiki kaaran jaman edan sing saya nganeh-anehi kayata pitutor kasebut diplesetake dadi jujur bakale ajur. Yen kita ngamati kedadeyan-kedadeyan jaman saiki, akehe wong jujur kuwi arang banget. Bab sing asing yen ana wong sing nindakake kajujuran. Sakabehe wis rumangsa jujur bab sing bakal nuwuhake bab ala. Amarga kahanan jaman saiki sing beda karo biyen, mula pitutor jujur iki kudu ditrepake maneh marang bocah saiki. Bab kajujuran iki saliyané wigati banget uga bisa dadi pedhoman panguripane manungsa. Yen sipat lan tumindak jujur prayogane dadi pedhoman urip. Wong sing jujur kuwi luwih tenang uripe. Ora diuber-uber wong liya amarga nindakake kadurjanan. Saliyané kuwi ora ngrugekake wong liya. Mula dadiya diri pribadhi dhewe-dhewe. Aja kok gampang niru bab sing wis mesthi ana resikone lan durung ngerti jluntrunge. Jujur kuwi becik lan nuwuhake katentreman.

3. Nilai Luhur kang Sesambungan karo Manungsa liyane

Manungsa minangka makhluk sosial, ora bisa urip dhewe tanpa anane wong liya. Manungsa siji lan liyane mesthi padha-padha mbutuhake. Mula saka kuwi kita tansah urip rukun lan tulung tinulung marang liyan.

Wong kang seneng tulung-tinulung uripe luwih tentrem amarga menawa kita lagi nandang susah wong liya uga bakal nulung kita bisa awujud moral utawa material. Nilai luhur kang sesambungan karo manungsa liyane yaiku guyub rukun lan loman. Bab kasebut kaandharake kanthi jangkep ing ngisor iki.

1) Guyub Rukun

Kahanan rukun ateges kabeh wong kang ana ing kahanan damai karo liyan, seneng guyup rukun, padha nriman. Rukun yaiku kahanan kang idheal kang dikarepake bisa ditengenake sajrone interaksi sosial, kulawarga, rukun tangga, lan desa. Tembung rukun uga nuduhake tata cara tumindak. Tumindak rukun ateges ngilangake pratandha nyungkani sajrone bebrayan utawa antarane pribadhi saengga sesambungan sosial tetep katon salaras lan apik-apik wae. Rukun uga sinebut upayane kabeh manungsa kang ditindakake terus-terusan kanthi tenang kanggo ngilangake unsur-unsur kang bisa wae nuwuhake bramantya.

Manungsa urip kudu padha guyub rukun lan tulung tinulung. Manungsa yaiku makhluk sosial kang ora bisa urip dhewe. Sasugih-sugihé wong, dheweke panggah mbutuhake wong liya. Mokal dheweke bisa njangkepi sakabehe kabutuhan uripe tanpa pambiyantu wong liya. Senadyan wong sugih bisa nuku apa wae, nanging tanpa anane wong tani tamtu dheweke ora bisa nuku beras. Tanpa anane pabrik sandhangan dheweke ora bisa nuku sandhangan. Semono uga sateruse, manungsa siji lan sijine padha nulung lan njangkepi kaperluwane dhewe-dhewe. Bab kang prelu ditengenake sajrone bebarengan tansah bisa ngajeni liyan. Padha rukun marang sapadha-padha kanggo kautaman.

2) Loman

Dadi wong iku ora oleh cethil marang liyan. Kudu tansah loman lan mbantu marang wong kang mbutuhake bantuan kita. Sajrone kumpulan wacan bocah *HPE* kinandhut pitutor ngenani supaya kita nduweni rasa loman marang sapada-pada kayata ing crita *Hadhiah Paling Endah* lan *Si Kembang Asem*. Wong jaman saiki isih susah anggone awèh marang liyan. Amarga pamikire isih cupet. Yen wis nduweni wawasan ngenani bab loman bakale wong kuwi nduweni sipat sing grapyak lan sumanak. Loman ora winates sedhekah lan sapanunggale. Kaya kang kacarita ing bab sadurunge. Pungkasané Ani milih boneka saka kain planel isi dakron sing lembut, wernane meh padha karo kulit. Ani milih sing klambine kembang-kembang. Nalika dheweke ngetutake bapake tumuju kasir, Ani weruh ana bocah wadon sing umure watara pitung taunan, nyawang dheweke terus. Nanging satemene dudu dheweke sing disawang. Nanging bonekah sing ana pondhongane kasebut. Banjur dheweke kandha marang petugas sing ngrewangi kasir supaya bonekah sing dituku iku dibuntel sing apik lan diwenehake marang bocah wadon sing nggugengi tangane ibune kuwi.

PANUTUP

Kumpulan wacan bocah *Hadhiah Paling Endah* katemokake akeh pitutor becik tumrap bocah modern

sing akeh nyekel hape tinimbang maca buku-buku. Wacan bocah iki mujudake kumpulan crita-crita inspiratif sing cocog kanggo bocah-bocah. Rantaman carita sing diblebet jroning karya sastra kanthi nengenake rasa kamanungsan iki tanpa rinasa bakal mangaribawani bocah bisa negesi dhewe apa sing diwaca, jumbuh karo umure bocah.

Asile panliten ngenani pitutor sajrone kumpulan wacan bocah HPE anggitane Ardini Pangastuti Bn ana enem, yaiku (1) tresna asih, (2) prasaja, (3) tawakkal, (4) guyub rukun, (5) taberi, lan (6) jujur. Tresna asih katuduhake sajrone wacan bocah *Momong Adhik, Ora Ngira, Tekade Samad, Warisan Kang Murakabi, Mawar Kanggo Lana*, lan *Resep Rahasiane Eyang*. Saben paraga ing kono nduweni tresna asih marang kulawargane. Prasaja katuduhake sajrone wacan bocah *Kadho Kanggo Imah* lan *Tekade Samad*. Prasaja bisa ditegesi yen ora ngluwih-luwihake kasunyatan sing ana lan lagi dialami dening saperangan paraga. Tawakkal katuduhake sajrone wacan bocah *Ora Ngiro* lan *Tekade Samad*. Guyub Rukun katuduhake sajrone wacan bocah *Kadho Kanggo Imah, Wulan Ora Sida Cuwa*, lan *Pesta Kembang*. Taberi katuduhake sajrone wacan bocah *Warisan Kang Murakabi, Alin Dadi Juru Masak, Perpustakaan Keliling*, lan *Sinau Jujur*. Paraga kang nduweni patrap taberi salah sawijine yaiku Kamdi. Pungkasan patrap jujur katuduhake sajrone wacan bocah *Sinau Jujur*. Kajujuran tumrap bocah kuwi baku banget.

Pamawase pangripta kang sinambungan klawan pitutor katuduhake saka pengalaman uripe ing lingkungan sosial lan kedadeyan-kedadeyan kang dialami dening Ardini Pangastuti dhewe wis kagambarake saka pakulinan wiwit cilik. Nilai kang bisa dadi patuladhan marang bocah yen karo kanca kudu padha ngerti, nguatake lan menehi semangat. Semangat ora mung kanggo bab ngadhepi kahanan kasebut. Sajrone nindakake pakaryan, jejibahan utawa sekolahe tansah semangat. Wacan bocah iki cocog kanggo bocah umur 1-10 taun bisa sinambung ngenani bab panguripan kang isih prasaja.

Miturute bebrayan nuduhake yen pancen penting banget pitutor kanggo anak. Sajrone ngecakake pitutor awit isih bocah kuwi minangka dhasar kanggo mujudake kapribaden anak. Dhasaring sikap lan tumindak kanggo ngadhepi pangrembakane jagad teknologi sing saya ngrembaka. Samubarang apa wae sing disinaoni lan dimangerteni wiwit cilik bakal nduwe daya pangaribawa tumrap cara pamikire anak. Pamikire bocah kuwi kritis banget saengga sekabehe sing dingerteni gampang dilakoni. Awit saka wicara, tumindak, lan pamikire wong tuwa utawa guru ing sekolahan sacara langsung lan orane gampang ditiru bocah-bocah.

Dene pamawase jagad ngenani pitutor kaperang dadi papat yaiku nilai luhur kang sesambungan karo Gusti Kang Maha Asih, nilai luhur kang sesambungan karo diri pribadhi (indhidividhu), lan nilai luhur kang sesambungan karo manungsa liyane.

Kumpulan wacan bocah HPE anggitane Ardini Pangastuti Bn iki kinandhut pitutor kang becik tumrap

pamaca mligine kanggo bocah. Pitutor-pitutor kasebut bisa dicakake dening wong tuwa, guru ing sekolah. Supaya bocah nduweni rasa tresna asih, tawakkal, prasaja, guyub rukun, taberi lan jujur. Dhasare tumindak kasebut kaajab bisa menehi tuladha lan panggulawenthah kang becik. Lumantar panliten iki uga kaajab bisa nyengkuyung pangrembakane sastra ing jagading kasusastran Jawa, mligine kasusastran Jawa Modern. Tumrap pamaos, panliten iki bisa menehi greget kanggo mangerteni sastra Jawa Modern lan uga ngundhakake daya kreatifitas kanggo ngapresiasi karya sastra. Panliten iki mung nyuguhake saperangan tafsiran sajrone crita fiksi arupa cerkak kang dadi kumpulan wacan bocah. Anggone nulis asile isih ana saperangan tetembungan kang luput. Mula kanggo panliten bacute kaajab bisa luwih sampurna lan luwih becik.

KAPUSTAKAN

Cullinan, Bernice. 1989. *Literature and The Child*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.

Damono, Sapardi Djoko. 2000. *Priyayi Abangan: Dunia Novel jawa Tahun 1950-an*. Yogyakarta: Yayasan Bentang Budaya

Darni. 2015. *Karakter Bangsa yang tercermin dari Nilai-Nilai Kepriyayian dalam cerita Fiksi Jawa Modern*. Surabaya: Bintang Surabaya

Endraswara, Suwardi. 2008. *Metode Penelitian Sastra*. Yogyakarta: UGM Press

Faruk. 2013. *Pengantar Sosiologi Sastra dan Strukturalisme Genetik sampai Post-Modernisme*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar

Kurniawan, Heru. 2009. *Sastra Anak: Dalam Kajian Strukturalisme, Sosiologi, Semiotika, Hingga Penulisan Kreatif*. Yogyakarta: Graha Ilmu

Moeloeng, Lexy J. 2002. *Metodologi Peneelitan Kualitatif*. Bandung: Penerbit Remaja Rosdakarya

Nazir, M. 2003. *Metode Penelitian*. Jakarta: Ghalia Indonesia

Nurgiyantoro, Burhan. 2013. *Sastra Anak: Pengantar Pemahaman Dunia Anak*. Yogyakarta: Gajah Mada University Press

Pangastuti, Ardini. 2017. *Hadhiah Paling Endah*. Yogyakarta: Buana Grafika

Poerwadarminto

Ratna, Nyoman Kutha. 2011. *Paradigma Sosial Sastra*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar

_____. 2013. *Metode Psikologi Sastra Teori, Langkah dan Penerapannya*. Yogyakarta: Med Press

_____. 2013. *Teori, Metode, dan Teknik Penelitian Sastra*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar

Sarumpaet, Riris. 2010. *Pedoman Penelitian Sastra Anak: Edisi Revisi*. Jakarta: Yayasan Pustaka Obor Indonesia

Sudaryanto, dkk. 2001. *Kamus Pepak Basa Jawa*. Yogyakarta: Badan Pekerja Kongres Bahasa Jawa DIY

Sugiyono. 2013. *Metode Penelitian Pendidikan (Pendekatan Kuantitatif, Kualitatif, dan R & D)*. Bandung: Alfabeta

Sumaryati, Djojuroto. 2000. *Prinsip-prinsip Dasar Penelitian Bahasa Sastra*. Bandung: Penerbit Nuansa

Sumodiningrat, G. & Wulandari, A. (2014). *Pitutor Luhur Budaya Jawa: 1001 Pitutor Luhur untuk Menjaga Martabat dan Kehormatan Bangsa dengan Nilai-nilai Kearifan Lokal*. Yogyakarta: Narasi

Suseno, Franz Magnis. 2003. *Etika Jawa; Sebuah Analisa Falsafi tentang Kebijakan Kehidupan Jawa*. Jakarta: PT. Gramedia Pustaka Utama

Suyatno. 2009. *Struktur Narasi Novel Karya Anak*. Surabaya: Jaring Pena

Teeuw, Andries. 1998. *Sastra dan Ilmu Sastra; Pengantar Teori Sastra*. Jakarta: Pustaka Jaya

Winarni, Retno. 2014. *Kajian Sastra Anak*. Yogyakarta: Graha Ilmu

Sumber Skripsi:

Adinata, Ferry Verdian. 2016. *Unsur Intrinsik Cerita Fiksi Anak pada Antologi Cerpen Anak Karang Berbisik Karya Salma, Dkk*. Skripsi Tidak Diterbitkan. FBS Universitas Negeri Surabaya

Aini, Nina Nur. 2016. *Struktur Cerita Novel Karya Anak Karya Hiranini Rahmah*. Skripsi Tidak Diterbitkan. FBS Universitas Negeri Surabaya

Nur Fitri S, Livianinda Berlianti. 2017. *Wayuh Sajrone Novel Udan Ing Wanci Ketiga Anggitane Tulus Setiyadi (Tintingan Strukturalisme Genetik)*. Skripsi Tidak Diterbitkan. FBS Universitas Negeri Surabaya

Paulina, Agusti Iga. 2013. *Perwatakan Tokoh Utama Dan Amanat Pada Wacan Bocah Majalah Panjebar Semangat Edisi Juni 2012- Mei 2013..* Skripsi Tidak Diterbitkan. FBS Universitas Negeri Yogyakarta

Setyanti, Gentha Halvi. 2017. *Nilai Moral dalam Novel Anak Allah Selalu Bersama Kita Karya Bambang Joko Susilo (Kajian Moralitas Immanuel Kant)*. Skripsi Tidak Diterbitkan. FBS Universitas Negeri Surabaya

Sumber Internet:

Aji, Yogi Bayu. *Alasan Jokowi Menerapkan Pendidikan Karakter*. (<http://news.metrotvnews.com/politik/8KyG3JYb-alasan-jokowi-menerapkan-pendidikan-karakter>, diakses tanggal 05 Juni 2018)

Darni darni. *Fungsi Cerkak Remaja Taman Putra Bagi Pembaca Dan Pembelajaran Bahasa Jawa*. (<http://www.academia.edu/darnidarni>, diakses tanggal 05 Juni 2018)

Kompas 17 Desember 2005. *Buku Baru*. <http://www.kompas.com> Diunduh 8 Maret 2007

Kompas.com. *Ketua MPR: Pentingnya Pendidikan Karakter Anak Sejak Usia Dini*. (<https://biz.kompas.com/read/2017/07/16/212822628/ketua-mpr--pentingnya-pendidikan-karakter-anak-sejak-usia-dini>, diakses tanggal 05 Juni 2018)

Grid.ID. *Jadi Ibu Dua Anak, Soraya Larasati Jelaskan Pentingnya Ajari Anak Nilai Berbagi*. (<http://www.grid.id/read/04894878/jadi-ibu-dua-anak-soraya-larasati-jelaskan-pentingnya-ajari-anak-nilai-berbagi?page=all>, diakses tanggal 05 Juni 2018)

Harususilo, Yohanes Enggar. *Mudik dan Pendidikan Karakter Anak*.
(<https://edukasi.kompas.com/read/2018/06/18/21441891/mudik-dan-pendidikan-karakter-anak>, diakses tanggal 05 Juni 2018)

Kompas.tv. *Ada Kantin Kejujuran di Sekolah Kota Solo*.
<https://www.kompas.tv/content/article/25188/video/sapa-indonesia/ada-kantin-kejujuran-di-sekolah-kota-solo> diakses tanggal 05 Juni 2018)

Koran Sindo. *Mengapa Pendidikan Diberikan kepada Anak Usia Dini*.
<https://nasional.sindonews.com/read/1316227/144/mengapa-pendidikan-penting-diberikan-kepada-anak-saat-usia-dini-1529919112>, diakses tanggal 05 Juni 2018)

Radar Jawa Pos. *Puasa Ajarkan Kejujuran*.
<https://radar.jawapos.com/radarbanyuwangi/read/2018/06/06/79544/puasa-ajarkan-kejujuran> diakses tanggal 05 Juni 2018)

Yunelia, Intan. *Radikalisme Subur karena Anak Kurang Keteladanan*.
<http://m.metrotvnews.com/news/peristiwa/0k8ZY2WN-radikalisme-subur-karena-anak-kurang-keteladanan>, diakses tanggal 05 Juni 2018)

Vemale.com. *3 Kunci Hidup Bahagia; Sabar, Ikhlas, Dan Bersyukur*.
(<https://www.vemale.com/lentera/56866-3-kunci-hidup-bahagia-sabar-ikhlas-dan-bersyukur.html>, diakses tanggal 05 Juni 2018)